

2009-05-14

Dnr A10-111/09
YTTRANDE

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Betänkandet SOU 2009:16 Kulturutredningen (KU 2009/241/KV)

Stiftelsen Nordiska museet lämnar härmed sitt yttrande. Yttrandet följer betänkandets disposition. Synpunkter lämnas endast på de delar som berör Nordiska museet.

Sammanfattning

Stiftelsen Nordiska museet stödjer inte utredningens förslag till myndighetsgrupperingar (sfärer) och avstyrker förslaget att inrätta en sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö, liksom förslaget att inrätta en museisamordnande funktion i samma enrådsmyndighet. Stiftelsen anser att utredningens förslag innebär en onödig administrativ överbyggnad till ett orimligt högt pris, och att ansvaret för framtagande av kunskapsunderlag till stöd för regeringens överväganden bör ligga på Kulturdepartementet, medans andra behov av samordning kan skötas av Riksförbundet Sveriges museer.

Stiftelsen Nordiska museet avvisar utredningens uppfattning att stiftelser med statsbidrag är att jämställa med myndigheter.

Bakgrund som bör beaktas

Stiftelsen Nordiska museet bildades i april 1880, sedan Artur Hazelius föregående år erbjudit staten att överta de samlingar han skapat. I sitt överlåtelsebrev skänkte han samlingarna till svenska folket. En särskild nämnd med fem ledamöter skulle ansvara för verksamheten, som även kom att inkludera Skansen som grundades 1891.

Först 1963 tog staten ett större ekonomiskt ansvar och har sedan dess utsett nämndens ledamöter. Samtidigt avskildes Skansen och blev en självständig stiftelse med egen styrelse. Fortfarande är institutionerna insnärjda i varandra. Numera finansieras Nordiska museets verksamhet i praktiken till ca drygt 60 % av statsanslag.

Av stiftelselagen (1994:1220) följer att en stiftelse har rättskapacitet, dvs. den förvärvar rättigheter och kan ikläda sig skyldigheter samt föra talan inför domstol och myndigheter. En stiftelse är således en självständig juridisk person. Vid förvaltningen av en stiftelse ska föreskrifterna i stiftelseförordnandet följas. Det är stiftelsens styrelse, för Nordiska museet dess nämnd, som svarar för att stiftelseförordnandet följs. Ansvaret för frågor som rör användningen av stiftelsens tillgångar och placering av förmögenhet ligger hos styrelsen, enligt stiftelselagen och enligt stiftelsens stadgar.

Av stadgarna följer att Nordiska museet har till uppgift att bevara och levandegöra minnet av liv och arbete i Sverige, företrädesvis för tiden efter år 1520. Museets ansvar omfattar hela det kulturhistoriska fältet utom de delar som hänförs till någon annan institution.

Museet ska enligt stadgarna särskilt
vårda, förteckna, vetenskapligt bearbeta och genom nyförvärv berika sina samlingar
hålla ett urval av samlingarna tillgängliga samt driva och stödja utställningsverksamhet och
annan kulturförmedlande verksamhet
initiera och driva och stödja forskning inom museets verksamhetsområde

Ändring av stiftelsens ändamål kan inte ske annat än genom beslut av Kammarkollegiet på ansökan av museets nämnd.

Utredningen har i avsnitt 19.1 om de kulturinstitutioner som bedrivs i stiftelseform, bl a Nordiska museet, refererat till s.k. anslagsstiftelser. Med anslagsstiftelser brukar avses stiftelser som – normalt inrättade av staten - är beroende av fortlöpande resurstillskott för att kunna främja sitt ändamål under mer än en kortare tid.

Museets bestämda uppfattning är att Stiftelsen Nordiska museet inte är att definiera som en anslagsstiftelse. Med denna utgångspunkt minskar ytterligare argumenten för att jämställa Nordiska museet med statliga myndigheter.

Slotten och gårdarna

Stiftelsen Nordiska museet äger flera kulturhistoriska miljöer på skilda håll i landet: Tyresö slott, Julita gård, Svindersvik och Härkeberga kaplansgård. Men även den stora musei-byggnaden och Villa Lusthusporten (Wicanderska villan) på Djurgården mitt emot museet. Stiftelsen svarar för driften och förvaltningen av dessa miljöer, oftast i samverkan med utomstående intressenter – kommuner, byalag, föreningar och privatpersoner.

De olika fastigheterna har i de flesta fall tillförts museet som testamentariska gåvor. När markis Claes Lagergren testamenterade Tyresö med slott och park var det med en stark önskan om att anläggningen skulle bevaras som ett levande dokument över svensk stormakts-historia. Därför avstyckades också ett stort markområde för att förhindra att modern bebyggelse skulle tränga alltför nära slottet. Med Julita gård vid sjön Öljaran i Södermanland förhåller det sig på ungefär motsvarande sätt. Den siste private ägaren, löjtnant Arthur Bäckström, donerade godset till museet med ambitionen att det skulle bevaras som exempel på sörmländsk herrgårdskultur. Med Julita tillträdde Nordiska museet sin största donation någonsin. Godset omfattar drygt 2 000 hektar med herrgårdsområdet och parken, ett stort jordbruk, stora skogar och fiskevatten samt hundratals underliggande gårdar och torp.

Museibyggnaden, slotten och gårdarna tillhör inte rättssubjektet staten utan stiftelsen.

Föremålssamlingen

I Nordiska museet består samlingarna av föremål, böcker, arkivalier och fotografier. Den till omfånget största delen är föremålen, drygt 362 000 inventarienummer. Bakom varje nummer kan dölja sig flera föremål. Det egentliga antalet uppskattas därför till drygt 1,5 miljoner. Samlingen spänner över ett vitt fält och speglar skilda tider och sektorer av samhället. Museet har fått föremålen som gåvor av privatpersoner eller av dess vänförening, eller köpt dem direkt av ägarna. I samlingarna finns en rad omistliga konstslöjdsalster från 1500-talet och tidigt 1600-tal, vid sidan av stora samlingar med tenn och silver, förutom den omfattande samlingen av Strindbergsmålningar, för att nämna några av de mer spektakulära och värdefulla objekten.

Den stora föremålssamlingen tillhör inte rättssubjektet staten utan stiftelsen.

Arkivet

Nordiska museet har systematiskt samlat in uppgifter om svenskt folkliv i mer än hundra år, inte bara om materiell och social kultur utan också om den andliga kulturen, om hur man tänkt, känt och trott bland folkets flertal. Frågelistsvar, självbiografier och dagböcker är en grundstomme i arkivet. Frågorna har behandlat en rad olika ämnen, bland självbiografierna är yrkesminnena mest kända. I Folkminnessamlingen förvaras förutom folkloristiskt material även excerpter över olika företeelser som folklig läkekonst, varsel m.m. Tyngdpunkten ligger på den enskilda människan – och hennes liv och arbete.

Nordiska museets arkiv är i hög grad personrelaterat. Många människor som väljer att lämna över brevsamlingar, privata handlingar, fotografier, kort sagt allt det som kan utgöra ett enskilt arkiv påpekar ofta att de känner ett större förtroende för ett arkiv som inte tillhör en myndighet. Det etnologiska fältarbetet som bygger på nära och intensiva kontakter med människor har underlättats genom att det insamlade materialet: fältanteckningar, intervju-utskrifter, korrespondens, seminariebidrag och annat inte räknats som allmänna handlingar, vilket hade varit fallet om forskningen utgått från ett universitet. Frågelistmaterialet riktar in sig allt mer mot meddelarnas egna erfarenheter och föreställningar, där individen bakom varje enskilt frågelistsvar i högre grad lyfts fram än tidigare.

Två insamlingar kan nämnas där museets ställning av stiftelse varit en fördel i det arbetet. I Levnadsödesprojektet som bedrevs på 80-talet intervjuades bl a ester som hade flytt undan den sovjetiska ockupationsmakten 1944. I samtal med intervjupersonerna framkom det att de uttryckte ett större förtroende för att lämna sin berättelse till Nordiska museet än till en myndighet eller ett universitet. Den andra insamlingen är Judiska minnen som syftade till att samla in berättelser av överlevande från de nazistiska lägren. Även detta material kunde insamlas med ett stort ömsesidigt förtroende.

Arkivalierna tillhör inte rättssubjektet staten utan stiftelsen.

Sammanfattning av bakgrund som bör beaktas

Av ovanstående torde framgå att det finns konkreta skillnader mellan Stiftelsen Nordiska museet och motsvarande myndighetsmuseer. Museets tillkomsthistoria med testamentariska donationer, anknutna stiftelser och den omfattande affärsverksamheten vid Julita gård saknar motsvarighet, liksom det faktum att samlingarna är stiftelsens egendom. Stiftelsen Nordiska museets verksamhet är mycket komplex. Konkurrenssituation och andra väsentliga ekonomiska intressen är dessutom av sådan art att stiftelsen inte kan jämföras med myndighetsmuseerna. Detta kommenteras i det nedanstående under respektive rubrik.

GRUNDANALYS

6.1.2. Myndigheter, institutioner och former för kulturstöd

Vi delar inte utredningens grundsyn att institutionernas verksamhetsform är av underordnad betydelse och att stiftelser med statlig huvudfinansiering ska räknas som och helt jämföras med kategorin statliga institutioner. Av stiftelselagen (1994:1220) följer att en stiftelse har rättskapacitet, dvs. den förvärvar rättigheter och kan ikläda sig skyldigheter samt föra talan inför domstol och myndigheter. En stiftelse är således en självständig juridisk person. Vid förvaltningen av en stiftelse ska föreskrifterna i stiftelseförordnandet följas. Det är stiftelsens styrelse, för Nordiska museet dess nämnd, som svarar för att stiftelseförordnandet följs. Ansvar för frågor som rör användningen av stiftelsens tillgångar och placering av föremål ligger hos styrelsen, enligt stiftelselagen och enligt stiftelsens stadgar. Ändring av stiftelsens ändamål kan inte ske annat än genom beslut av Kammarkollegiet på ansökan av museets nämnd.

Nordiska museets nämnd är enligt stadgarna skyldig att bl.a. besluta i frågor som gäller allmänna riktlinjer för stiftelsens verksamhet, i viktigare frågor om stiftelsens organisation och arbetsformer samt i frågor om anslagsframställning och andra ekonomiska frågor av större vikt. Beslutanderätten i dessa frågor kan alltså inte överlåtas till något annat organ.

Vi ser inte heller förslaget om en åtskillnad mellan å ena sidan kulturområdets förvaltningsmyndigheter och kulturinstitutionerna å andra sidan som självklar. Vi menar att de flesta museer har uppgifter inom båda huvudkategorierna. Det är lika väsentligt för museerna att samla och bevara föremål inför framtiden som att tillgängliggöra samlingarna i form av utställningar. De flesta museer har också arkiv och bibliotek inom sina verksamheter. Nordiska museet är med utredningens definition både en kulturinstitution och en institution med omfattande uppgifter av förvaltningskaraktär. I likhet med Kungliga biblioteket, Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet, som i utredningen ses som förvaltningsmyndigheter, är således de flesta museer lika mycket förvaltande som kulturproducerande.

10.2. Högre utbildning, forskning och eftergymnasial utbildning för kulturområdet

Vi delar uppfattningen att ansvarsmuseernas medel för forskning även fortsättningsvis bör användas till forskning och utveckling inom museiområdet.

10.6.2. Kulturverksamheter med betydelse för miljöfrågorna

Vi motsätter oss förslaget att inrätta en samordningsfunktion för museer placerad i en enrådsmyndighet.

Skälen för detta är följande. Utredningen underskattar den kvalificerade sakkunskap och kompetens som finns inom museisektorn och som resulterat i en rad existerande och väl fungerande nätverk skapade utifrån faktiska behov. Exempel på detta är värden av det biologiska kulturarvet som är beroende av beslut vid andra myndigheter och politikområden. Naturvårdsverkets riktlinjer för skötsel och inrättande av naturreservat och finansiering av reservatsförvaltningen är avgörande för de värden som bevaras inom naturreservat och Natura 2000 områden och som Nordiska museet omfattar genom Julita gård. Jordbruksverkets motsvarande riktlinjer inom landsbygdsprogrammet, för bevarandet av genetiska resurser och inom den övriga jordbrukspolitikerna är på samma sätt avgörande för att bevara många av de värden som är knutna till både enskilda arter och till odlingslandskapet. Sektorsövergripande samverkan har alltså stor betydelse för möjligheterna att värna det biologiska kulturarvet. Vi ifrågasätter att den föreslagna samordningsfunktionen kan inneha sådan specialistkompetens att den kan svara mot sektorns bredd och mångfald, vilken omfattar såväl det levande kulturarvet i form av genbanker som erfarenhetsutbyten mellan olika specialistkategorier.

Nordiska museet vill dessutom lyfta fram friluftsmuseernas potential att värna miljön och kulturarvet och betona att friluftsmuseerna också kan visa hur det biologiska kulturarvet har betydelse för dagens samhälle.

12. Ökat samspel mellan stat, landsting och kommun - portföljmodellen

Vi ser vissa fördelar med den s.k. portföljmodellen, men befarar ändå att förslaget har avgörande brister.

Skälen är flera. Modellen innebär sannolikt en ökad byråkratisering på såväl regional som lokal nivå. Det kostsamma förhandlingsupplägget står inte i proportion till de begränsade medel som finns att fördela. Risken finns vidare att de föreslagna aktörerna inte har den kritiska massa som krävs för att genomföra vissa moment i förslaget. Det är svårt att se hur t. ex. även små kommuner ska kunna hålla nödvändig kompetens inom kultursektorn och dess många underområden (å ena sidan kulturarvsfrågor å andra sidor frågor rörande t.ex. etnobiologi).

Vi ser positivt på förslaget om ökat regionalt inflytande, men vill framhålla att de geografiska områden som kulturinstitutionerna verkar inom, många gånger är avsevärt större än ett enstaka län. Portföljmodellen skulle sannolikt fungera bättre om de föreslagna regionala strategierna och förhandlingarna omfattade större regioner. Så skulle t.ex. Mälardalen, snarare än vart och ett av de fem länen i Mälardalen, ha bättre förutsättningar att fungera någorlunda i den föreslagna modellen.

Utredningen avstår från att konkretisera stora delar av portföljmodellen. Den beskrivning som görs är tämligen övergripande och det hade vara enklare att lämna synpunkter på en fördjupad beskrivning av modellen. Det är t.ex. svårt att läsa ut hur man tänkt sig hantera landstingens dubbla roll som å ena sidan som huvudman för många kulturinstitutioner och å andra sidan det organ som formulerar de regionala strategier som ligger till grund för fördelningen av statliga anslag. Utredningen visar inte heller hur den nationella kulturpolitiken ska beaktas och hur förnyelse och utveckling inom kulturområdet ska drivas och finansieras. Av förslaget framgår inte heller på vilket sätt behoven av utveckling för den professionella konsten och kulturen tillgodoses och hur och av vem kvaliteten ska bedömas.

KULTURPOLITIKENS ARKITEKTUR

14.2. Kulturpolitiska sfärer utrymme för ny kultursyn och samlade prioriteringar

Vi delar utredningens uppfattning att flera statliga myndigheter borde kunna samverka inbördes. Vi stödjer inte utredningens föreslagna indelning i myndighetsgrupperingar (sfärer) och motsätter oss bestämt en uppdelning av arkiv, bibliotek och museer i olika sfärer. Vi saknar utredningens synpunkter på genomförandekostnaderna.

Skälen är följande. Vi ifrågasätter den åtskillnad som utredningen vill göra mellan två huvudkategorier av institutioner, där den ena gruppen domineras av uppgifter av förvaltningskaraktär och den andra utgörs av verksamheter som helt eller huvudsakligen sysslar med egen kulturell produktion. Uppdelningen är inte relevant. Vi menar att de flesta museer har uppgifter inom båda huvudkategorierna. Att arrangera utställningar är inte en huvuduppgift för museerna. Det är lika väsentligt för museerna att samla och bevara föremål inför framtiden och att tillgängliggöra samlingarna. De flesta museer har också arkiv och bibliotek inom sina verksamheter. Nordiska museets arkiv och bibliotek är var och en för sig mycket stora inom sina respektive specialområden, vilket utredningen själv påpekar (s 54). Nordiska museet är med utredningens definition både en kulturinstitution och en institution med omfattande uppgifter av förvaltningskaraktär. Nordiska museet skulle med utredningens definition följaktligen ha tillhörighet till flera sfärer.

Vi motsätter oss en uppdelning mellan arkiv, bibliotek och museer. Vi anser att det är mycket olyckligt att utredningen bortser från det goda samarbete som utvecklats mellan arkiv, bibliotek och museer under de senaste åren. Det är av största vikt att samlingarna i ABM-institutionerna betraktas som en infrastrukturell resurs för kunskapsbygge och forskning. Hanteringen av denna resurs är central både för forskningen och för att stimulera människors engagemang för kulturarvet i hela landet. Om innehållet i museernas framtida utställningsverksamhet skall få den tyngd och väcka det intresse som förväntas krävs att den baseras på forskning.

14.3. Ansvar för nationell överblick

Nordiska museet bejakar utredningens sammanfattande bedömning att samverkan mellan kulturområdet och de utbildningar som det har samband med bör förstärkas, liksom att kulturområdet behöver ökade resurser för såväl forskning som utveckling.

15. En sfär för frågor om arkiv, bibliotek och språk

Vi stödjer inte utredningens föreslagna indelning i myndighetsgrupperingar (sfärer) och avvisar bestämt en uppdelning av arkiv, bibliotek och museer i olika sfärer.

Skälen är följande. Vi delar inte utredningens uppfattning att den digitala utvecklingens krav och möjligheter är den bärande gemensamma nämnaren endast för arkiv och bibliotek. Frågan har lika stor giltighet för museernas föremålssamlingar. Museernas uppgift är att samla, förvara och tillgängligöra information, bland annat i form av stora föremålssamlingar. Hit hör även principer och metoder för insamling, men också diskussionen om syfte och samhällelig nytta. Arkiv och museer sysslar med källmaterial i en annan mening än vad biblioteken gör. Ett arkiv är en samling unika dokument som bevaras i en viss ordning. Böckerna i ett bibliotek är utbytbara.

Vi anser att det är mycket olyckligt att utredningen bortser från det goda samarbete som utvecklats mellan arkiv, bibliotek och museer under de senaste åren. Det är av största vikt att samlingarna i ABM-institutionerna betraktas som en infrastrukturell resurs för kunskapsbygge och forskning. Forskningsanknutna organisationer som museer, arkiv och bibliotek bör därför höra samman.

15.4.2. ABM-verksamhet

Vi motsätter oss utredningens uppdelning av arkiv, bibliotek och museer i olika sfärer.

Skälen är följande. Då organisationsförslaget utgår från vertikala lösningar, blir det gränsöverskridande samarbetet mellan arkiv, bibliotek och museer summariskt diskuterat och behandlat. I själva verket finns det flera viktiga gemensamma nämnare för de olika kulturarvsområdena som t.ex. bilder, fotografier, privatarkiv, porträttsamlingar som finns på samtliga institutioner. Behovet att göra samlingarna maximalt tillgängliga via den nya digitala tekniken är i högsta grad en gemensam uppgift. Därför initierades redan i slutet av 1990-talet projekt i syfte att skapa gemensamma standarder för att beskriva och digitalisera framför allt fotografier och andra bilder. Samarbetet har fortsatt och 2004 inrättades ett ABM-centrum för att hålla samman de olika aktiviteterna.

Utredningen noterar detta utan kommentarer och har heller inga idéer om hur samarbetet skall fortsätta att utvecklas. Det vore värdefullt om regeringen, i linje med vad som prioriteras inom EU och som bl.a. avsatt det omfattande EUROPEANA-projektet, kraftfullt tog ställning för detta samarbete. Förslagsvis bör ABM-centrum permanentas som ett sekretariat, gärna med placering på Kungl. biblioteket och med en finansiering enligt den modell som nu gäller, förstärkt med ett motsvarande resurstillskott från regeringen, och med ett tydligt mandat att stärka det övergripande samarbetet på områden som är gemensamma för hela kulturarvssektorn.

15.5.1. En verksamhetsgrupp för arkiv och bibliotek

Vi stödjer inte utredningens föreslagna indelning i myndighetsgrupperingar (sfärer) och motsätter oss bestämt en uppdelning av arkiv, bibliotek och museer i olika sfärer.

Skälen är flera. Utredningen tar inte hänsyn till att utgångspunkterna för arkiv respektive bibliotek är diametralt olika och att funktionerna är olika. Ett arkiv är en samling unika källdokument som bevaras i en viss ordning. Böckerna i ett bibliotek är utbytbara. Vi delar inte utredningens uppfattning att den digitala utvecklingens krav och möjligheter skulle vara den bärande gemensamma nämnaren endast för arkiv och bibliotek. De områden som utredningen framhåller som centrala är lika giltiga för museisamlingarna och talar därför mot en uppdelning i olika sfärer. Det gäller följande sex områden som utredningen särskilt framhåller: Digitalisering, långsiktigt bevarande, urvalsfrågor, gemensamma sökingångar och pedagogiska insatser, funktionen som virtuell och fysisk mötesplats samt starka offentliga aktörer.

16. En sfär för frågor om samtid historia och livsmiljö

Vi stödjer inte utredningens förslag till myndighetsgrupperingar (sfärer) och avstyrker förslaget att inrätta en sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö liksom förslaget att tillsätta en museisamordnande funktion i enrådsmyndigheten samt en organisationskommitté för genomförande.

Skälen är flera. De myndigheter som föreslås ingå i sfären har så olika verksamheter att en sammanslagning knappast ger några vinster. Vi anser att utredningen bygger sitt förslag på felaktig grund, när den påstår att kulturpolitikens indelning i konstarter och kulturarv är avhängig av ett tidsbundet sätt att betrakta kulturyttringar. Vi delar inte den uppfattningen. Vi anser att verksamheterna bedrivs av helt olika skäl och att denna skillnad är konstant oavsett tidsanda.

Vi tillbakavisar utredningens påstående att kulturarvsverksamhet inte sysslar med samtiden. Nordiska museet belyser, dokumenterar och forskar på samtiden alltsedan grundandet på 1870-talet. Genom Samdok, som är de kulturhistoriska museernas organ för samtidsstudier och samtidsinsamling, har det professionella samtalet om insamling – en garanti för att vår samtid dokumenteras – upprätthållits och förmedlats på ett nationellt plan sedan mer än trettio år tillbaka.

Vi tillbakavisar också utredningens påstående att kulturarvsverksamheterna först på senare tid utvecklats en roll som syftar till att ge perspektiv på tillvaron. Nordiska museet har alltid haft som mål att hjälpa individen att förstå sin samtid och sin egen situation, genom en fördjupad kunskap om och reflektion kring svensk kulturhistoria. Vi vågar påstå att detta inte är unikt för Nordiska museet.

Utredningen förbiser helt och hållet museernas roll som en infrastruktur för kunskap och forskning genom sina samlingar i arkiv, bibliotek och föremålsmagasin.

16.2.8. Museer och utställningar

Vi anser att utredningen i alltför hög grad kopplar museer bara till utställningar och bortser från museernas roll som en infrastruktur för kunskap och forskning, liksom från den stora insamlings- och bevarandesidan.

Vi anser att utställningar är ett medel i museets kommunikation och kunskapsspridning. Samma syfte fyller seminarier, konferenser, föreläsningar, forskningspublikationer, pedagogisk verksamhet, digitala medier liksom öppna arkiv och bibliotek.

16.2.9. En funktion för museikoordinering

Vi motsätter oss förslaget att inrätta en samordningsfunktion för museer placerad i en enrådsmyndighet.

Skälen för detta är följande. Utredningen underskattar den kvalificerade sakkunskap och kompetens som finns inom museisektorn och som resulterat i en rad existerande och väl fungerande nätverk skapade utifrån faktiska behov. Utvecklingsfrågor och ansvaret för överblick hanteras bäst av sektorn själv. Vi ifrågasätter att den föreslagna samordningsfunktionen kan inneha sådan specialistkompetens att den kan svara mot sektorns bredd och mångfald, vilken omfattar såväl det levande kulturarvet i form av genbanker som erfarenhetsutbyten mellan olika specialistkategorier inom museiprofessionen.

Det är vår bestämda uppfattning att en ny permanent samordnande funktion av den omfattning som utredningen föreslår blir en onödig administrativ överbyggnad till ett orimligt högt pris. Förslaget arbetar mot tendenserna i dagens samhälle som kännetecknas av nätverkssamverkan. Att centralisera enligt utredningens förslag känns därför omodernt i ett samhälle som stimulerar nätverkande. Vi befarar att utvecklingsresurser binds i central administration istället för att styras till museernas kärnverksamhet. Vi anser att ansvaret för framtagande av kunskapsunderlag till stöd för regeringens överväganden bör ligga på Kulturdepartementet, medans andra behov av samordning kan skötas av Riksförbundet Sveriges museer.

Vi är starkt kritiska till tanken att en sådan samordningsfunktion också skulle utse ledamöter i kvalificerade stiftelsestyrelser, särskilt som samordningsfunktionen föreslås placerad i en enrådsmyndighet utan egen styrelse.

16.3. Statlig organisation av verksamhetsgruppen frågor om samtid, historia och livsmiljö

Vi delar inte utredningens uppfattning att de i den föreslagna sfären ingående myndigheterna har tillräckliga beröringspunkter för att läggas samman till en ny enrådsmyndighet.

Skälen är följande. Det är vår uppfattning att utredningen helt bortser från skillnaderna mellan verksamheterna som föreslås ingå i sfären. Att endast fokusera på vad som eventuellt förenar verksamheterna med motiveringen att det annars blir svårt att förnya kulturpolitiken är verklighetsfrämmande. I motsats till utredningen anser vi att nuvarande indelning i konstarter och kulturarv är relevant. Vi anser att verksamheterna bedrivs av helt olika skäl och att denna skillnad är konstant oavsett tidsanda.

Vi delar således inte heller uppfattningen att kulturpolitikens indelning i konstarter och kulturarv är avhängig av ett tidsbundet sätt att betrakta kulturyttringar. I själva verket är anledningen till åtskillnaden att det rör sig om i grunden helt olika skäl till att verksamheterna bedrivs. Museer producerar inte konstnärliga metoder. Museer producerar kunskap inom sina ämnesområden. Det sker lika gärna i form av utställningar som forskningspublikationer eller digitala medier. Vi anser därför att saklig grund saknas för den föreslagna sfären.

Vi tillbakavisar bestämt utredningens påstående att gränsen mellan konstnärlig gestaltning och gestaltning av utställningar är flytande. Gränsen finns där och den är tydlig. När museer ibland använder konstnärlig gestaltning i utställningarna är det ett medel att kommunicera med medborgarna kring fakta om historia och samtid. Målet för ett museum är inte att söka ett eget konstuttryck eller skapa fristående konstnärliga verk. Skulle museerna börja betrakta sin verksamhet som konstprojekt, skulle de snabbt förlora trovärdighet hos medborgarna som kunskapsbärande institutioner. Detta gäller inte minst ur perspektiven mångfald och kulturell pluralism.

Det är vår uppfattning att Riksutställningar inte längre har någon roll att fylla och föreslår därför en nedläggning av myndigheten. Frigjorda medel bör inte bindas i central administration, utan istället styras till utveckling av kärnverksamheten vid museer i hela Sverige, gärna till det publika och pedagogiska arbetet i samverkan med universitet och högskolor.

16.3.2. Organisatoriska konsekvenser

Vi delar inte utredningens uppfattning att de i den föreslagna sfären ingående myndigheterna har tillräckliga beröringspunkter för att läggas samman till en enrådsmyndighet och att en samordningsfunktion för museer placeras i samma myndighet.

Skälen är flera. Utredningens förslag brister i klarhet. Fig. 14.1. är obegriplig och bidrar inte till att förklara den föreslagna strukturen. Utredningen underskattar den kvalificerade kompetens som finns inom institutionerna och som resulterat i en rad existerande och väl fungerande nätverk skapade utifrån faktiska behov.

Att centralisera enligt utredningens förslag känns omodernt i ett samhälle som stimulerar nätverkande, i synnerhet som sakkunskapen huvudsakligen finns hos institutionerna. Vi ifrågasätter att den föreslagna samordningsfunktionen för museer kan inneha sådan specialistkompetens att den svarar mot sektorns bredd och mångfald. Det är vår bestämda uppfattning att en ny permanent museikoordinerande funktion av den omfattning som föreslås i SOU 2009:15 blir en onödig administrativ överbyggnad till ett orimligt högt pris. Uppgiftsinsamling och analys till stöd för regeringens överväganden bör ligga på Kulturdepartementet, medans andra behov av samordning skulle kunna skötas av Riksförbundet Sveriges museer.

Vi befarar att det goda samarbete som utvecklats mellan ABM-institutionerna på eget initiativ slås sönder, och att samlingarna på organisationer som museer, arkiv och bibliotek inte längre betraktas som gemensam infrastrukturell resurs för såväl forskning som folkbildning. Museerna är folkbildningsarenor, precis som bibliotek och offentliga arkiv.

Vi motsätter oss bestämt förslaget att en enrådsmyndighet utan egen styrelse får i uppgift att utse ledamöter i kvalificerade stiftelsestyrelser.

16.3.2. Svensk museitjänst

Vi delar utredningens bedömning att det finns skäl att pröva Svensk Museitjänsts nuvarande organisatoriska placering

18.1. En ny roll för Statens kulturråd

Vi instämmer i utredningens påpekande att Kulturrådets styrka ligger i att vara fristående och att verka inom hela kulturområdet, såväl scenkonst (teater, dans, musik), konstliv, museer, som kulturtidskrifter och bibliotek. Även statens behov av statistik, omvärldsbevakning och utvärdering oavsett kulturområde tillgodoses bäst om uppdraget ligger kvar hos Statens kulturråd. Kulturrådet är idag den myndighet som har den bästa möjligheten att se uppföljning, utvärdering och statistik i ett sammanhang. Vi anser därför att Kulturrådet ska stärkas och inte splittras.

Vi motsätter oss utredningens förslag att Statens kulturråd försvagas genom att resurser motsvarande fem tjänster förs till en ny funktion som museisamordnare. Vi bedömer risken som stor att staten förlorar överblick och fränhänder sig sitt kulturpolitiska ansvar för museiområdet om museifrågorna separeras från andra verksamheter inom kulturområdet.

18.2. Ansvar för uppföljning och utveckling

Vi motsätter oss förslaget att de föreslagna sfärerna får ett eget och självständigt ansvar att följa och värdera utvecklingen inom sina respektive områden. Vi motsätter oss också förslaget att Statens kulturråd får i uppgift att följa upp detta arbete.

Skälet är följande. De föreslagna sfärerna splittrar kulturområdet och ger inte staten tillgång till analyser och utvärderingar som täcker hela området. Att ge Statens kulturråd en ny roll som stabsfunktion för att följa upp denna brist skapar onödig byråkrati. Det är vår uppfattning att Statens Kulturråd, efter en strukturell översyn, bör få hela ansvaret att följa upp och värdera hela utvecklingen inom kulturområdet. Ett sådant uppdrag bör inte ligga på de föreslagna sfärerna. Styrkan hos Statens Kulturråd ligger i att vara fristående och att verka inom såväl scenkonst (teater, dans, musik), konstliv, museer, som kulturtidskrifter och bibliotek. Statens behov av statistik, omvärldsbevakning och utvärdering oavsett kulturområde tillgodoses bäst om uppgiften utförs närmare uppdragsgivaren (staten), så att en nationell kulturpolitik verkligen är garanterad.

19. Kulturinstitutionerna

Vi delar inte utredningens grundsyn om en åtskillnad mellan kulturområdets förvaltningsmyndigheter och kulturinstitutionerna.

Vi menar att de flesta museer har uppgifter inom båda huvudkategorierna. Det är lika väsentligt för museerna att samla och bevara föremål inför framtiden som att tillgängliggöra samlingarna i form av utställningar. De flesta museer har också arkiv och bibliotek inom sina verksamheter. Nordiska museet är med utredningens definition både en kulturinstitution och en institution med omfattande uppgifter av förvaltningskaraktär.

19.2. Vår syn på kulturinstitutionerna

Vi delar inte utredningens uppfattning att institutionernas verksamhetsform är av underordnad betydelse och att stiftelser med statlig huvudfinansiering ska räknas som och helt jämföras med kategorin statliga institutioner.

Det är falsk historieskrivning att påstå att Nordiska museet stiftades utifrån den för tillfället gällande förvaltningspolitiska trenden inom statsförvaltningen. Stiftelsen Nordiska museet grundades av Artur Hazelius 1880 och hade under sina första sjuttio år en blygsam statlig finansiering. Av stiftelselagen (1994:1220) följer att en stiftelse har rättskapacitet, dvs. den förvärvar rättigheter och kan ikläda sig skyldigheter samt föra talan inför domstol och myndigheter. En stiftelse är således en självständig juridisk person. Vid förvaltningen av en stiftelse ska föreskrifterna i stiftelseförordnandet följas. Det är stiftelsens styrelse, för Nordiska museet dess nämnd, som svarar för att stiftelseförordnandet följs. Ansvaret för frågor som rör användningen av stiftelsens tillgångar och placering av förmögenhet ligger hos styrelsen, enligt stiftelselagen och enligt stiftelsens stadgar.

Vi delar inte uppfattningen att de kulturhistoriska museerna allt oftare arbetar med samtida konstnärlig gestaltning som uttrycksmedel. Museer producerar inte konstnärliga metoder eller kultur. Museer producerar kunskap inom sina ämnesområden. Det sker lika gärna i form av utställningar som forskningspublikationer, digitala medier, öppna arkiv och bibliotek.

19.3. Stödet till institutionernas utveckling och fortsatta förnyelse

Vi har svårt att se några väsentliga skillnader i förslaget om verksamhetskontrakt med flerårig giltighetstid jämfört med nuvarande årliga budgetreglering.

Skälet är följande. Eftersom anslagsmedlen varit lika år från år med i princip utebliven kompensation för kostnadsökningar, måste vi själva ha en uppfattning om medelsfördelningen för vår egen planering, särskilt som besked om kommande års budget kommer mycket sent varje år. Detaljstyrningen i regleringsbrevens finns inte heller längre. Flerårig budgetreglering kan givetvis vara tilltalande eftersom framförhållning och incitament för att hushålla med tilldelade medel skulle kunna öka, samtidigt kommer regeringen också fortsättningsvis att vid behov fördela om anslag, om särskilda skäl skulle motivera detta.

19.4. Institutionell hemvist för den romska kulturen

Vi är positiva till förslaget att en särskild utredning får i uppdrag att utreda förutsättningarna för en institutionell hemvist för den romska kulturen. Nordiska museet anser dock att det är komplicerat att etnifiera delar av museisamlingarna på det sätt som utredningen gör.

20. Genomförande och konsekvensanalys

Vi ifrågasätter utredningens bedömning att de föreslagna förändringarna ryms inom befintliga ekonomiska ramar och är starkt kritiska till avsaknaden av kommentarer om genomförandekostnaderna. Som jämförelse kan nämnas att norska staten för den museikonsolidering som pågår i Norge anslagit 250 miljoner norska kronor för att underlätta genomförandet av sammanslagningen av hundratals museer till ett sextiotial.

20.6 Förändrad förvaltningsstruktur

Vi motsätter oss förslaget att införa en ny förvaltningsstruktur med en samordnande funktion för museerna .

Det är vår bestämda uppfattning att en ny permanent samordnande funktion av den omfattning som utredningen föreslår blir en onödig administrativ överbyggnad till ett orimligt högt pris. Vi befarar att utvecklingsresurser binds i central byråkrati istället för att styras till museernas kärnverksamhet. Att centralisera enligt utredningens förslag känns omodernt i ett samhälle som stimulerar nätverkande. Vi utvecklar skälen i vårt yttrande över betänkandet
SOU 2009:15

I detta ärende har Nordiska museets nämnd fattat beslut 2009-05-14 efter föredragning av styresmannen. I den slutliga handläggningen har planeringschef Berit Rönstedt deltagit efter beredning i Nordiska museets direktion.

Lars O. Grönstedt
Ordförande i Nordiska museets nämnd

Christina Mattsson
Styresman för Nordiska museet